

Kollel Yom Rishon

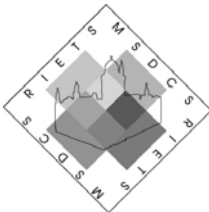
Zachor Es Yom HaShabbos L'Kadsho

The Laws of the Kiddush

1. Gemara Brachos 20b
2. Gemara Bechoros 20b
3. Rambam Hilchos Shabbos 29:1
4. Ramban Parshas Yisro 20:7
5. Gemara Pesachim 117b
6. Sefer Hachinuch Mitzvah 31

Rabbi Yonosan Sacks

Sunday, October 31, 2004

A Project of the Max Stern Division of Communal
Services-RIETS,
An Affiliate of Yeshiva University

1 תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כ עמוד ב

אמר רב אדא בר אהבה: נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה. - אמאי? מצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות! - אמר אביי: מדרבנן. - אמר ליה רבא: והא דבר תורה קאמר! ועוד, כל מצות עשה נחייבינהו מדרבנן! - אלא אמר רבא: אמר קרא + שמות כ' + זכור + דברים ה' + ושמור - כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והני נשי, הואיל ואיתנהו בשמירה - איתנהו בזכירה.

2 תוספות מסכת שבועות דף כ עמוד ב

נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה - משמע דקידוש דאורייתא וכן משמע בהדיא בריש מי שמתו (ברכות כ:) ותימה דבריש מסכת נזיר (דף ד.) אמר מייך ושכר יזיר לאסור יין מצוה כיון הרשות ופריך מאי ניהו קידושא ואבדלתא מושבע ועומד מהר סיני הוא ומפ' ר"ת בתמיה וכי מושבע ועומד מהר סיני הוא דאיצטריך קרא למעוטי אלמא דמדרבנן הוא דבניחותא אין לפרש דאדרבה משום דמושבע ועומד מהר סיני הוא איצטריך קרא לאסור כדמשני התם אלא כי הא דאמר רבא שבועה שאשתה יין ואמר הריני נזיר דאיצטריך קרא דחיל עליה נזירות לפי שהוא מושבע ועומד וי"ל דקידוש ודאי מדאורייתא אבל על היין אינו אלא מדרבנן והדאמר בערבי פסחים (דף קו.) זכרהו על היין אסמכתא בעלמא היא אי נמי אפי' הוא דרשה גמורה הא דמברך צריך שיטעום היינו מדרבנן.

3 רמב"ם הלכות שבת פרק כט הלכה א

מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר + שמות כ' + זכור את יום השבת לקדשו, כלומר זכרהו זכירת שבת וקידוש, וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו, בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה.

4 רמב"ן שמות פרק כ פסוק ז

זכור את יום השבת לקדשו - אחר שצוה שנאמין בשם המיוחד יתברך שהוא הנמצא, הוא הבורא, הוא המבין, והיכול, ושנייחד האמונה בכל אלה והכבוד לו לבדו, וצוה שנכבד זכר שמו, צוה שנעשה בזה סימן וזכרון תמיד להודיע שהוא ברא הכל, והיא מצות השבת שהיא זכר למעשה בראשית: ואמר זכור את יום השבת לקדשו - ובמשנה תורה (דברים ה יב) כתוב שמור את יום השבת לקדשו. ורבותינו אמרו בזה (ר"ה כז א) זכור ושמור בדבור אחד נאמרו, ולא הקפידו בלשונות אחרים שנתחלפו להם. והכונה להם ז"ל, כי "זכור" מצות עשה, צוה שנזכור יום השבת לקדשו ולא נשכחהו, "ושמור" אצלם מצות לא תעשה, שכל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה (עירובין צו א), יזהיר שנשמור אותו לקדשו שלא נחללהו, ואין ראוי למשה שיחליף דברי השם ממצות עשה למצות לא תעשה. אבל אם החליף בדבור השני וכל תמונה ואמר כל תמונה, בחסרון וא"ו, והוסיף אותה "בועל שלשים", וכן כל כיוצא בזה בשאר הדברות, אין בכך כלום, כי הכל אחד. והטעם הזה לא יסבול אותו אלא מי שאינו רגיל בתלמוד: ומפורש אמרו (ברכות כ ב) נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה, שנאמר זכור ושמור, כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה, שהנשים חייבות בשמירה, שבכל מצות לא תעשה הן חייבות, ולא היו חייבות בזכירה שהיא מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות, אלא שההיקש הזה מחייב אותן. ואני תמה אם נאמר זכור ושמור מפי הגבורה, למה לא נכתב בלוחות הראשונות. ויתכן שהיה בלוחות הראשונות ובשניות כתוב זכור, ומשה פירש לישראל כי שמור נאמר עמו. וזו כוונתם באמת: ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה (ספר הבהיר אות קפב) הזכירו עוד סוד גדול בזכור ושמור, ועל הכלל תהיה הזכירה ביום והשמירה בלילה, וזהו מאמר החכמים (ב"ק לב ב) שאומרים בערב שבת באי כלה באי כלה, באו ונצא לקראת שבת מלכה כלה, ויקראו לברכת היום קדושא רבא (פסחים קו א) שהוא הקדוש הגדול, ותבין זה. ואמת הוא ג"כ כי מדת זכור רמזו במצות עשה, והוא היוצא ממדת האהבה והוא למדת הרחמים, כי העושה מצות אדוניו אהוב לו ואדוניו מרחם עליו, ומדת שמור במצות לא תעשה, והוא למדת הדין ויוצא ממדת היראה, כי הנשמר מעשות דבר הרע בעיני אדוניו ירא אותו, ולכן מצות עשה גדולה ממצות לא תעשה, כמו שהאבהה גדולה מהיראה, כי המקיים ועושה בגופו ובממונו רצון אדוניו הוא גדול מהנשמר מעשות הרע בעיניו, ולכך אמרו דאתי עשה ודחי לא תעשה, ומפני זה יהיה העונש במצות לא תעשה גדול ועושיין בו דין כגון מלקות ומיתה, ואין עושיין בו דין במצות עשה כלל אלא במורדין, כמו לולב וציצית איני עושה, סוכה איני עושה, שסנהדרין היו מכין אותו עד שיקבל עליו לעשות או עד שתצא נפשו:

וכתב רש"י בפירוש זכור תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם נזדמן לו חלק יפה יהא מזמינו לשבת, וזו ברייתא היא ששנויה במכילתא (כאן) כך, רבי אלעזר בן חנניה בן חזקיה בן גרון אומר זכור את יום השבת לקדשו, תהא זוכרו מאחד בשבת שאם נזדמן לך חפץ יפה תהא מתקיניו לשבת. אבל בלשון יחיד שנויה, ואינה כהלכה, שהרי בגמרא (ביצה טז א) אמרו תניא אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת, כיצד מצא בהמה נאה אומר תהא זו לכבוד שבת, למחר מצא אחרת נאה הימנה מניח השניה ואוכל את הראשונה, אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה בו, כל מעשיו היו לשם שמים, שנאמר (תהלים סח כ) ברוך ה' יום יום יעמס לנו. תניא נמי הכי, בית שמאי אומרים בחד בשביך לשבתך, וב"ה אומרים ברוך ה' יום יום יעמס לנו: ובמכילתא אחרת (מכילתא דרשב"י) שמאי הזקן אומר זכירה עד שלא תבא, שמירה משתבא, ומעשה בשמאי הזקן שלא היה זכרון שבת זו מפיו, לקח חפץ טוב אומר זה לשבת, כלי חדש אומר זה לשבת. אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה בו שהיה אומר כל מעשיך יהיו לשם שמים. והלכה היא כדברי ב"ה: ועל דרך הפשט אמרו (במכילתא כאן) שהיא מצוה שנזכור תמיד בכל יום את השבת שלא נשכחה ולא יתחלף לנו בשאר הימים, כי בזכרנו אותו תמיד יזכור מעשה בראשית בכל עת, ונודה בכל עת שיש לעולם בורא, והוא צוה אותנו באות הזה כמו שאמר (להלן לא יג) כי אות היא ביני וביניכם. וזה עיקר גדול באמונת האל: וטעם לקדשו - שיהא זכרונו בו להיות קדוש בעינינו, כמו שאמר וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכוּבד (ישעיה נח יג). והטעם, שתהא השביתה בעינינו בעבור שהוא יום קדוש, להפנות בו מעסקי המחשבות והבלי הזמנים, ולתת בו עונג לנפשינו בדרכי ה', וללכת אל החכמים ואל הנביאים לשמוע דברי ה', כמו שנאמר (מ"ב ד כג) מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת, שהיה דרכם כן, וכך אמרו רז"ל (ר"ה טז א) מכלל דבחדש ושבת בעי למיזל. וזה טעם שביתת הבהמה, שלא תהא בלבנו מחשבה עליה: ולכך אמרו ז"ל (חולין ה א) שהשבת שקולה כנגד כל מצות שבתורה, כמו שאמרו בע"ז, מפני שבה נעיד על כל עיקרי האמונה בחדוש ובהשגחה ובנבואה. ובמכילתא (כאן) רבי יצחק אומר, לא תהא מונה כדרך שהאחרים מונים, אלא תהא מונה לשם שבת. ופירושה, שהגוים מונין ימי השבוע לשם הימים עצמן, יקראו לכל יום שם בפני עצמו, או על שמות המשרתים, כנוצרים, או שמות אחרים שיקראו להם, וישראל מונים כל הימים לשם שבת, אחד בשבת, שני בשבת, כי זו מן המצוה שנצטוינו בו לזכור תמיד בכל יום. וזה פשוטו של מקרא, וכך פירש ר"א. ואומר אני שזהו מדרשו של שמאי הזקן (במכילתא דרשב"י) שפירש מצות זכור עד שלא תבא, כלומר שלא נשכחה בשום פנים, אבל הזכירו בברייתא (בביצה טז ב) עוד מדת חסידותו שהיה הוא מזכירו גם במאכליו ואוכל לכבוד שבת כל ימי חייו, והלל עצמו מודה במדרשו של שמאי, אבל היתה בו מדה אחרת במאכלים מפני שכל מעשיו היו לשם שמים, והיה בוטח בה' שיזמין לו לשבת מנה יפה מכל הימים: אבל לרבותינו עוד בו מדרש ממלת לקדשו, שנקדשהו בזכרון, כענין וקדשתם את שנת החמשים שנה (ויקרא כה י), שהוא טעון קדוש ב"ד לומר ביובל מקודש מקודש, אף כאן צוה שנזכור את יום השבת בקדשו אותו. וכך אמרו במכילתא (כאן) לקדשו, קדשהו בברכה, מכאן אמרו מקדשין על היין בכניסתו, אין לי אלא ליום, ללילה מנין, ת"ל ושמרתם את השבת (להלן לא יד), וזהו קדוש היום, והוא מן התורה, אינו אסמכתא. וכך אמרו (ברכות כ ב) נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה, וזה על קדוש הלילה, לפי שכל הטעונים קדוש מתקדשים בכניסתן פעם אחת, כגון קדוש החדש, וקדוש היובל, אבל ביום אסמכתא, ואין אומרים בו מקודש כלל, שדיינו בפעם אחת בכניסתו. וכן על היין אסמכתא ואינו קבע כלל: ובגמרא פסחים (קו א) אמרו זכור את יום השבת לקדשו, זכרהו על היין בכניסתו, אין לי אלא ביום, בלילה מנין, ת"ל את יום השבת, האי תנא מהדר אליליא ונסב ליה קרא דיממא, ועוד, עיקר קדושה בלילה הוא, אלא הכי קאמר, זכור את יום השבת לקדשו, זכרהו על היין בכניסתו, אין לי אלא בלילה ביום מנין, ת"ל את יום השבת. וכן הברייתא שבמכילתא יתרץ בה אין לי אלא בלילה שהוא עיקר הקדוש, ליום מנין וכו', והוא אסמכתא בעלמא. ומשם תלמוד שהמצוה הזאת למדה ממלת "לקדשו", אבל זכור את יום השבת מצוה לזכור תמיד בכל יום, כמו שפירשנו, אלא שכל מצות הזכירה במנין אחד בחשבון רמ"ח מצות שנצטוינו. ודע זה:

5 תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיז עמוד ב

אמר רבא: אשכחתינא לסבי דפומבדיתא דיתבי וקאמרי: בשבתא, בין בצלותא בין בקידושא - מקדש השבת, ביומא טבא בין בצלותא ובין בקידושא - מקדש ישראל והזמנים. ואמינא להו אנא: אדרבה, דצלותא בין בשבתא בין ביומא טבא - מקדש ישראל, בקידושא דשבתא - מקדש השבת, ביומא טבא - מקדש ישראל והזמנים. ואנא אמינא טעמא דידי וטעמא דידיכו, טעמא דידיכו: שבת דקביעא וקיימא, בין בצלותא ובין

בקידושא - מקדש השבת, יומא טבא, דישראל הוא דקבעי ליה דקמעברי ירחי וקבעי לשני - מקדש ישראל והזמנים. טעמא דידי: צלותא דברבים איתא - מקדש ישראל, קידוש דביחיד איתא, בשבת - מקדש השבת, ביום טוב - מקדש ישראל והזמנים. ולא היא, צלותא ביחיד מי ליתיה, וקידושא ברבים מי ליתיה? ורבא סבר: זיל בתר עיקר. עולא בר רב נחית קמיה דרבא, אמר כסבי דפומבדיתא, ולא אמר ליה ולא מידי. אלמא: הדר ביה רבא. רב נתן אבוה דרב הונא בריה דרב נתן נחית קמיה דרב פפא, אמר כסבי דפומבדיתא, ושבחיה רב פפא. אמר רבינא: אנא איקלע לסורא קמיה דמרימר, ונחית קמיה שלוחא דציבורא, ואמר כסבי דפומבדיתא, והווי משתקי ליה כולי עלמא. אמר להו: שבקוהו, הילכתא כסבי דפומבדיתא. ולא הווי משתקו ליה.

6 ספר החינוך מצוה לא

מצות קידוש שבת בדברים

לדבר דברים ביום שבת בהכנסתו וכן ביציאתו, שיהיה בהם זכר גדולת היום ומעלתו והבדלתו לשבח משאר הימים שלפניו ואחריו, שנאמר [שמות כ', ח'] זכור את יום השבת לקדשו, כלומר זכרהו זכר קדושה וגדולה. ובפירוש אמרו לנו חכמינו [פסחים דף ק"ו ע"א] שדברים אלה מצווים לנו לאומרן על היין, שכן בא הפירוש זכרהו על היין.

והענין הוא, שנותנין בכוס רביעית יין חי או מזוג, או יותר מרביעית אבל לא פחות מזה, והמזיגה ידועה שהיא על חלק אחד של יין חי וטוב שלשה חלקי מים, ומברכין עליו קדוש שבת כמו שידוע הנוסח בין היהודים. וכן ביציאת שבת גם כן מברכין על היין לכבוד היום, ואותה ברכה של מוצאי שבת נקראת הבדלה.

משרשי מצוה זו, כדי שנתעורר מתוך מעשה זה לזכור גדולת היום, ונקבע בלבבינו אמונת חידוש העולם, כי ששת ימים עשה השם וגו'.

ועל כן נתחייבנו לעשות המעשה עם היין, לפי שטבע האדם מתעורר בו הרבה שהוא סועד ומשמח, וכבר אמרתי לך כי לפי התעוררות האדם ומעשהו יתפעל אל הדברים לעולם. ומזה השורש אמרו זכרונם לברכה בגמרא [פסחים דף ק"ו ע"ב] שאם הפת חביב על אדם יותר שיקדש על הפת. כי אז מתעורר טבעו יותר למה שהוא תאב. ואף על פי שביציאת היום לא אמרו כן אלא שחייבו להבדיל ביין על כל פנים, גם בזה צדקו. כי הם זכרונם לברכה, גם התורה השלמה, יבחרו לעולם ברוב, ובאמת כי רוב העולם יתאוו אל השתיה במוצאי שבת יותר מן האכילה, לפי שכבר קבעו סעודה גדולה ביום לכבוד השבת.

ואין צורך לתת טעם על חייבם אותנו שיהיה בכוס רביעית, דפחות מזה השיעור אינו ראוי ולא יתעורר לב האדם עליו. ואשר חייבוננו בהדחת הכוס, ושלא לטעום כלום עד שיקדש, ושיקדש במקום סעודה, כל זה ענפי שורש ההתעוררות שאמרתי.

דיני המצוה, כגון נוסח הקידוש וההבדלה איזה הוא, ואיזה יין ראוי לקדש עליו ואי זה אינו ראוי, ואם מקדשין או מבדילין בשכר, והאוכל בערב שבת וקדש עליו שבת, או בשבת ויצא שבת, וכן נוסח קידוש ימים טובים והבדלתן, ודיני הברכה שאנו חייבין לברך על הנר במוצאי שבת ויום הכפורים, ודיני הברכה שאנו חייבים לברך על הבשמים במוצאי שבת, ואיזו בשמים הן הראוין לברך עליהן או שאינם ראויין, ויתר פרטיה, מבוארים בסוף פסחים [דף ק' ע"א ואילך] ובמקומות מברכות [דף מ"ג ע"א, נ"א ע"ב].

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ובנקבות, ואף על פי שהיא מן המצוות שהזמן גרמא, שכן למדונו רבותינו זכרונם לברכה [ברכות דף כ', ע"ב] שהנשים חייבות בקדוש והבדלה. ועובר עליה ולא קדש השבת בדברים ביטל מצות עשה. ואם קידשו בדברים בלא יין ובלא פת דיעבד יצא ידי תורה.